

خاورشناسان قرائت پژوه و آثار آنان*

حسن رضایی هفتادر**

چکیده

شناخت دقیق آرای خاورشناسان درباره قرائت قرآن و نقد علمی دیدگاه‌های آنان برای جامعه علمی مسلمانان ضرورتی انکارناپذیر است. تحقق این امر مستلزم آشنایی با خاورشناسان قرائت پژوه و آثار آنان است؛ لذا در این نوشتار، پس از بیان ضرورت شناخت خاورشناسان و پیشینه آن، به معرفی اجمالی ۳۴ خاورشناس قرائت پژوه و آثار آنان درباره قرائت قرآن به ترتیب حروف الفبای فارسی پرداخته شده است. بررسی آثار خاورشناسان درباره قرائت قرآن نشان می‌دهد که آنان یا آثار مستقلی را در باب قرائت قرآن نگاشته یا در ضمن مباحثی چون جمع قرآن، مصاحف صحابه و تحریف ناپذیری قرآن به این بحث پرداخته‌اند.

واژگان کلیدی: زیست‌شناخت خاورشناسان، خاورشناسان قرائت پژوه، قرائت قرآن.

* . تاریخ دریافت: ۱۳۹۲/۴/۳ و تاریخ تأیید: ۱۳۹۲/۹/۲

** . استادیار علوم قرآن و حدیث پردیس فارابی دانشگاه تهران hrezaii@ut.ac.ir

مقدمه

قرآن کریم همواره از دیدگاه خاورشناسان از اهمیت بسیاری برخوردار بوده و در نتیجه به بررسی آن پرداخته‌اند. آنان حاصل پژوهش‌های خود را درباره این کتاب آسمانی در قالب مقالات، کتاب‌ها و دایرةالمعارف‌ها به جهان علم عرضه کرده‌اند. شناخت این آثار و مؤلفان‌شان برای مسلمانان ضرورتی انکارناپذیر است؛ چه در پس نگارش برخی از آنها اهداف استعماری و تبشیری نهفته است.

تاریخچه

پژوهشگران آثاری را در معرفی خاورشناسان و تألیفات آنان به رشته تحریر درآورده‌اند. این آثار را براساس محتوای آنها می‌توان به دو دسته تقسیم کرد:

الف) کتاب‌هایی که در آنها فقط به زندگی‌نامه علمی و آثار خاورشناسان پرداخته شده است؛

ب) آثاری که در آنها ضمن بررسی آرای خاورشناسان به مناسبت، زیست شناخت و تألیفات آنان نیز ارائه گردیده است.

مهم‌ترین آثار قسم اول که به فارسی نیز نگاشته شده، بدین قرار است:

- فرهنگ *اسلام شناسان خارجی*، تألیف حسین عبدالهی خوروش، (دو جلد) انتشارت مؤسسه مطبوعاتی مطهر، ۱۳۴۴ش؛

- فرهنگ خاورشناسان، شرح حال و خدمات دانشمندان ایران شناس و مستشرق، تألیف ابوالقاسم سحاب (یک جلد) نشر کتاب سحاب، ۱۳۵۶ش؛

- فرهنگ جامع خاورشناسان مشهور و مسافران به مشرق زمین، تألیف نصرالله نیک‌بین (دو جلد) انتشارت آرون، ۱۳۸۰ش؛

- فرهنگ خاورشناسان، تألیف پرویز مشکین نژاد (چهار جلد) انتشارات پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، ۱۳۸۶ش؛

برخی از آثار فارسی قسم دوم نیز بدین قرار است:

- نقد آثار خاورشناسان، تألیف مصطفی حسینی طباطبائی (یک جلد) انتشارات چاپخش، ۱۳۷۵ش؛

- مستشرقان و تاریخ گذاری قرآن، تألیف محمدجواد اسکندرلو (یک جلد) انتشارات پژوهش‌های تفسیر و علوم قرآن، ۱۳۸۵ش؛
 - مستشرقان و حدیث، تألیف سهیلا شینی میرزا (یک جلد) نشر هستی‌نما، ۱۳۸۵ش؛
 البته تألیفاتی درباره خاورشناسان و آثار آنان به زبان‌های دیگر تدوین شده که به سبب پرهیز از طولانی شدن مقاله از پرداختن به آنها خودداری می‌گردد. بررسی تألیفات مربوط زندگی‌نامه علمی و آثار خاورشناسان نشان می‌دهد که در آنها شرح حال برخی از خاورشناسان قرائت‌پژوه و آثار قرآنی آنان ذکر نشده است. از این رو، نگارنده در این نوشتار برآن است به معرفی اجمالی خاورشناسان قرائت‌پژوه و آثار آنان که درباره قرائت قرآن است، بپردازد. گفتنی است چنین نام‌های مستشرقان قرائت‌پژوهی که در ادامه می‌آید، بر اساس نام خانوادگی و به ترتیب حروف الفبای فارسی است:

۱. آتما، دی. اس. (Attema, D. S.)

آتما در سال ۱۹۱۰م در هلند به دنیا آمد. وی استاد زبان فارسی و دیگر زبان‌های شرقی در دانشگاه آمستردام بود.
 مهم‌ترین اثر وی بدین قرار است:
 - "At-Tibyan": easy way to Qur'ānic reading, Chennai (India):
 Islamic Foundation Trust, 2001. 108pp.
 (التبیان: روشی آسان در قرائت قرآن)
 (Chicago, 1970, vol. 2, p. 501; London, 1963, vol. 1, p. 517).

۲. اشپیتالر، آنتوان (spitaler, Antwan)

آنتوان اشپیتالر در سال ۱۹۱۰م در مونیخ به دنیا آمد. در دانشگاه‌های مونیخ و برسلاو نزد استادانی چون بروکلیمان و برگستراسر به تحصیل پرداخت و موفق به اخذ درجه دکتری شد. در ۱۹۴۷م به عنوان مربی دانشگاه مونیخ و سپس در ۱۹۴۹م به سمت استادی مطالعات سامی و اسلامی و فرهنگ اسلامی و باستانی به جانشینی برگستراسر برگزیده شد. وی در سال ۲۰۰۳م درگذشت.
 مهم‌ترین آثار اشپیتالر به قرار زیر است:

- "Die schreibung des Typus slwt im Koran", WZKM 56, 1960,
 212 – 226.

(نگارش واژه صلوة در قرآن)

- "Ibn khalawayh", *EI*, vol. III, 1971, 824 – 825.

(ابن خالویه)

- "Die nichtkanonischen Koranlesarten und ihre Bedeutung für die arabische Sprachwissenschaft", *Actes du Xxe Congrès International des Orientalistes*, Löwen, 1940, pp.314-315.

(قراءات شاذّ قرآنی و اهمیت آن در زبان و ادبیات عرب)

(Encyclopaedia of Judica, 1974, vol. 3, pp. 824 – 825)

۳. برتن، جان (Burton, John)

جان برتن در سال ۱۹۲۹م دیده به جهان گشود. وی استاد دانشگاه سنت اندروز انگلستان بود و آثار متعددی دربارهٔ مباحث علوم قرآن و مسائل فقهی به رشته تحریر در آورد. مهم‌ترین آثار برتن به شرح زیر است:

- **The collection of the Qurān**, Cambridge, Cambridge University press, 1977, vii – 273.

(جمع‌آوری قرآن)

- "Linguistic errors in The Qurān", *Journal of semitic studies* 33 (1988), 181 – 196.

(خطاهای زبان‌شناسی در قرآن)

- "The reading of the Qurān 20: 63", *Journal of Arabic Linguistics* 19, (1988), 7 – 26.

(قراءت آیه ۶۳ سوره طه)

- "The reading of Q. 5:60", *proceedings of The colloquium on Arabic grammar, Budapest ...* 1991, ed. by k. Devenyi, Budapest, Eötvös lorand university chair for Arabic studies, 1991, 115 – 120.

(قراءت آیه ۶۰ سوره مائده)

- "The Qurān collections: a review", *The Koran: critical concepts in Islamic studies*, edited by Colin Turner, London & New York: Routledge Curzon, 2004, vol. 1, pp. 109-125.

(مروری بر جمع‌ها و مصاحف قرآنی)

(Burton, 1977, pp. I–V).

۴. برک، ژاک (Berque, Jacques)

ژاک برک در ۴ ژوئن سال ۱۹۱۰م در مولیر (الجزایر) متولد شد. یکی از استادان شناخته شده غرب در مسایل دینی بود که آثار متعددی درباره اسلام به رشته تحریر در آورد. مدت بیست سال درباره قرآن به مطالعه پرداخت و در ۱۹۹۱م آن را به زبان فرانسه برگرداند. او سعی کرد تا تصورات غیر منطقی درباره اسلام را از افکار غربی‌ها بزداید. ۲۵ سال کرسی تاریخ اجتماعی اسلام معاصر را در دانشگاه‌های فرانسه برعهده داشت. وی در سال ۱۹۹۵م درگذشت.

مهم‌ترین آثار برک به قرار زیر است:

- "**Comment lire le Coran?**", *Villa Medicis: Journal de voyage* 11-12 (1992) pp. 143-149.

(چگونه قرآن بخوانیم؟)

- "**The Koranic text: from revelation to compilation**", *The book in the Islamic world: the written word and communication in the Middle East*, edited by G.N. Atiyeh, Albany (NY, USA): State University of New York Press [for] the Library of Congress, 1995, pp. 17-29

(متن قرآن: از نزول تا تدوین)

- "**Lectures contradictoires du Coran: le figé et l'ouvert**" *La Pensée* 299 (1994) pp. 60-78.

(قرائت‌های ناسازگار از قرآن: قرائت ثابت و قرائت باز)

(Chicago, 1970, vol. 3, p. 97; London, 1963, vol.1, p. 779; Robert, 1974, vol. 1, p. 335).

۵. برگستراسر، گوتهلِف (Bergsträser, Gotthelf)

گوتهلِف برگستراسر در ۵ آوریل سال ۱۸۸۶م در پلاوئن (آلمان) به دنیا آمد. در ۱۹۰۴م به دانشگاه لایپزیگ راه یافت و زیر نظر آگوست فیشر به مطالعه زبان‌های سامی به ویژه زبان عربی پرداخت. ۱۹۱۱م با ارائه پایان‌نامه‌ای با عنوان *حروف نفی در قرآن* به اخذ درجه دکتری نایل آمد. در ۱۹۱۲م با ارائه رساله‌ای با عنوان *معجم قراء القرآن و تراجمهم موفق* به دریافت درجه استادی زبان‌های سامی و علوم اسلامی گردید. وی در ۱۶ اوت سال ۱۹۳۳م در واتسمان درگذشت.

مهم‌ترین آثار برگستراسر بدین قرار است:

- "Die koranlesung des Hasan von Basra", *Islamica* 2, 1926, 11 – 57.

(قرائت قرآن حسن بصری)

- Bergsträsser, G. & Huber, k. , "**Koran lesung in kairo**", miteinem Beitrag von k. Huber. (koranrezitationen), *Islām* 20, 1932, 1 – 42; 21, 1933, 110 – 140.

(قرائت قرآن در قاهره) (با همکاری)

- **Ibn al – jazari, Muhammad Ibn Muhammad, 1350 – 1429. kitāb Ghayat al – Nihayah fī Tabaqāt al – Qurra.** Leipzig: Deutsche Morgenländische Gesellschaft in kommission bei F. A. Brockhaus, 1933 – 1935. 3 vols. In 2.

(کتاب غایة النهاية فی طبقات القراء، اثر شمس الدین محمد بن محمد الجزری)

(تصحیح، با همکاری)

- "**Nichtkanonische Koranlesarten im Muhtasab des Ibn Ginni**", *München*: 1933.

(شیوه‌های قرائت غیرمعمول قرآن در کتاب المحتسب، اثر ابن جنی)

- **Ibn khalawayh, Husayn Ibn Ahmad, d. 980 or 81. Mukhtasar fī shawadhdh al – Qurān.** Foreword also in English by Arthur Jeffery, Leipzig: Deutsche Morgenländische Gesellschaft, 1934.

(مختصر فی شواذ القرآن من کتاب البدیع یا کتاب القراءات الشاذة، اثر ابن خالویه (نقد))

(*Brockhaus*, 1966, vol. 2, p. 556; *Meyers*, 1971, vol. 3, p. 829; *Archiv für*, 1923, vol. 1, p. 60).

۶. بل، ریچارد (Bell, Richard)

ریچارد بل اسکاتلندی در سال ۱۸۷۶م. دیده به جهان گشود. وی در دانشگاه ادینبورگ در رشته الهیات درس خواند و در این دانشگاه، زبان‌های عبری و عربی را آموخت. سپس در آلمان تحصیلاتش را ادامه داد. بل استادیار کرسی عربی و عبری در دانشگاه ادینبورگ بود. در آغاز شیفته تحقیق در نسخ خطی کتابخانه دانشگاه ادینبورگ بود، اما بعداً به مطالعه قرآن و ترجمه آن به زبان انگلیسی پرداخت. وی به سرزمین‌های عرب‌زبان مسافرت کرد و درباره زبان و لهجه‌های آنها تحقیقاتی به عمل آورد. او در سال ۱۹۵۲م درگذشت.

مهم‌ترین اثر بل به شرح زیر است:

- **Introduction to the Quran**, Edinburgh: Edinburgh University

Press, 1953. 190pp.

(درآمدی بر قرآن)

(مشکین نژاد، ۱۳۸۶: ۲، ۳۱۹ - ۳۲۱؛ اسکندرلو، ۱۳۸۵: ۶۶)

۷. بلاشر، رژی (Blachere, Regis)

رژی بلاشر در سال ۱۹۰۰م در مون روژ (فرانسه) به دنیا آمد. وی در ۱۹۲۲م لیسانس و در ۱۹۳۵م با ارائه پایان‌نامه‌ای در دو مرحله با عنوان ابوالطیب متنبی و ترجمه طبقات الامم اثر صاعد بن احمد اندلسی، به اخذ درجه دکتری از دانشگاه سوربن نایل آمد. به زبان عربی و گویش‌های بدوی و مکی و مدنی تسلط کامل داشت. در زمینه مطالعات اسلامی و ادبیات عرب از سرشناسان در جهان عرب است. ترجمه او از قرآن کریم یکی از بهترین ترجمه‌های موجود در زبان‌های اروپایی به شمار می‌رود. وی استاد فلسفه عرب (اسلام) در دانشگاه سوربن و استاد دانشکده ادبیات پاریس بود. مقالات متعددی در دایرة المعارف اسلام و در دایرة المعارف بزرگ فرانسه به چاپ رسانیده است. او در ۷ اوت سال ۱۹۷۳م در پاریس درگذشت.

مهم‌ترین اثر بلاشر به شرح زیر است:

- **Introduction au corān.** Paris: G. P. Maisonneuve, 1947; z ed., Partiellement refundue. Paris: Edition Besson chentemerle, 1959; Paris: G. P. Maisonneuve, 1977.

(مدخلی بر قرآن)

این کتاب با عنوان و مشخصات زیر به فارسی ترجمه و به چاپ رسیده است: در آستانه قرآن، ترجمه محمود رامیار، تهران، دفتر نشر فرهنگ اسلامی، ۱۳۵۹.
(Prokhorov, 1973, vol. 13, p. 380; London, 1963, vol.1, p. 942; Robert, 1974, vol. 1, p. 359).

۸. پارت، رودی (Paret, Rudi)

رودی پارت در سوم آوریل سال ۱۹۰۱م در ویتن دورف، شوارتسوالد (آلمان) به دنیا آمد. وی در سال ۱۹۲۴م با ارائه پایان‌نامه‌ای با عنوان «سیرت سیف بن ذی یزن» به اخذ درجه دکتری شرق‌شناسی از دانشگاه توپینگن نایل گردید. او از سال ۱۹۳۰ - ۱۹۳۵م استاد غیررسمی و از ۱۹۳۹م استاد رسمی دانشگاه هایدلبرگ بود. پارت در سال ۱۹۴۰م

کرسی مطالعات اسلامی و زبان و ادبیات سامی در دانشگاه بن را به عهده گرفت. از سال ۱۹۵۱م کرسی زبان و ادبیات سامی و مطالعات اسلامی در دانشگاه توپینگن را عهده دار بود و در گردآوری دایرة المعارف اسلام خدمات شایانی عرضه کرد. وی در ۳۱ ژانویه سال ۱۹۸۳م در توپینگن درگذشت.

مهم‌ترین آثار پارت عبارت است از:

- **"Der standpunkt al-Baqillani's in der Lehre vom Koran"**, studi orientalistici in onore di Giorgio Levi Della vida, II, 1956, pp.294-303.

(نظریات الباقلانی در آموزش قرآن)

- **"Textkritisch verwertbare koranvarianten"** Abhandlungen, Fritz meier zum 60. Geburtstag. Hrsg. Von Richard Gramlich, Wiesbaden: 1974, pp. 198-204.

(شیوه‌های جالب تلاوت قرآن از نظر نقد متن)

- **Weitere verbesserungen zu meiner koranübersetzung sowie Hinweise auf beachtenswerte varianten**, Stuttgart: kohlhammer, 1975.

(تصحیحاتی دیگر در ترجمه قرآن و همچنین اشاره‌ای به شیوه‌های جالب تلاوت آیات

قرآنی)

- Labib as-said. **"The Recited Koran. A History of The First Recorded version"**, translated by Bernard Weiss, M.A. Rauf and Monroe Berger, Princeton:1975, Der Islam 54, 1977, p.136.

(قرائت قرآن؛ تاریخچه نخستین نسخه ثبت شده (نقد))

- **"Besonderheiten alter koranhandschriften"**, studien zür Geschichte des vorderen orientis. Brill, 1981, pp. 310-320.

(ویژگی‌های دست نوشته‌های قدیمی قرآن)

- **"Kira'a"**, EI, Vol. 7, 1986, pp. 127-129.

(قرائت)

- **"Textkritisch verwertbare Koranvarianten"**, Islamwissenschaftliche Abhandlungen: Fritz Meier zum 60. Geburtstag, ed. Richar Gramlich. Wiesbaden: Steiner, 1974, pp. 198-204.

(اختلاف قرائات سودمند در متن قرآن)

(Chicago, 1970, vol. 12, pp. 649-650; London, 1963, vol. 6, pp. 146-147).

۹. پرتسل، اتو (Pretzl, Otto)

اتو پرتسل در بیستم آوریل ۱۸۹۳م در مونیخ به دنیا آمد. وی در دانشگاه مونیخ نزد فون هومل، اشیگل برگ و زوسه‌ایم زبان‌های اکدی، حبشی، عبری، عربی، سریانی، مصری باستان، قبطی، ترکی و فارسی را فرا گرفت. در سال ۱۹۲۶م با ارائه پایان نامه‌ای با عنوان «زبان کتاب مقدس عهد عتیق» به اخذ درجه دکتري نایل آمد. در سال ۱۹۲۸م به استانبول سفر کرد و در آنجا، دو کتاب از تألیفات ابوعمر و عثمان بن سعید الدانی درباره شیوه قرائت و رسم الخط قرآن را منتشر ساخت. در سال ۱۹۳۳م آکادمی علوم باواریا او را مأمور پژوهش در شیوه‌های قرائت قرآن کرد. وی در سال ۱۹۳۴م استادیار دانشگاه مونیخ، ۱۹۳۷م عضو آکادمی باواریا و ۱۹۳۹م عضو نیروی هوایی ارتش آلمان نازی بود. وی در ۲۸ اکتبر سال ۱۹۴۱م در اثر سقوط هواپیما درگذشت.

مهم‌ترین آثار پرتسل به شرح زیر است:

-Nöldeke, Theodor, 1836-1930. *Geschichte des Qorāns*, Zweite Auflage. Bearbeitet von Friedrich Schwally. [Dritter Teil von G. Bergsträsser und O. Pretzl.] Leipzig: T. weicher, 1909-1938.

(تاریخ قرآن) (با همکاری)

- AL-Dani, Abu Amr Uthman Ibn said. *Kitab al-Taysir fi al-Qiraat al-sab*, Istanbul: Deutsche Morgenländische Gesellschaft, 1930.

(کتاب تیسیر فی القرائات السبع، تألیف ابوعمر و عثمان بن سعید الدانی) (تصحیح)

- AL-Dani, Abu Amr 'Uthman Ibn said. *AL-Muqni fi Rasm Masahif al-Amsar*, Istanbul: Deutsche Morgenländische Gesellschaft, 1932.

(المقنع فی رسم مصاحف الامصار همراه با کتاب النقط، تألیف ابوعمر و عثمان بن سعید

الدانی) (تصحیح)

- Ibn al-Jazarī, Muhammad Ibn Muhammad, 1350-1429. *kitab Ghayat al-Nihayah fi Tabaqat al-Qurra*, Das biographische lexikon der koranlehrer. Leipzig: Deutsche Morgenländische Gesellschaft in kommission bei F.A. Brockhaus, 1933-1935.

(کتاب غایة النهایة فی طبقات القراء و منجد المقرئين، تألیف شمس الدین محمد بن

محمد الجزری) (تصحیح، با همکاری)

- "Die wissenschaft der koranlesung (Ilm al-Qira'a)", Islamica6, 1934, 1-47, 230-246, 290-331.

(علم القرائة)

(Chicago, 1970, vol. 13, p. 265; London, 1963, vol. 6, p. 478).

۱۰. توری، چارلز کاتلر (Torrey, Charles Cutler)

چارلز کاتلر توری در بیستم دسامبر ۱۸۶۳م در ایست هاردویک، ایالت ورمانت (آمریکا) به دنیا آمد. او در بودوین کالج و مدرسه دینی اندوور در آمریکا و نیز در اروپا به تحصیل پرداخت و سپس مطالعات قرآنی را زیر نظر تئودور نولد که آغاز کرد. وی از سال ۱۸۹۲ - ۱۹۰۰م استاد زبان‌های سامی در مدرسه دینی اندوور بود. در سال‌های ۱۹۰۰ و ۱۹۰۱م مدرسه باستان‌شناسی آمریکا را تأسیس کرد و خود ریاست آن را به عهده گرفت. همچنین از سال ۱۹۰۰-۱۹۳۲ استاد زبان‌های سامی در دانشگاه ییل بود. وی از سال ۱۹۰۶ - ۱۹۱۸م. رئیس کمیسیون گردانندگان مدرسه آمریکایی تحقیقات شرق شناسی در بیت المقدس بود. او سرانجام در دوازدهم نوامبر ۱۹۵۶م در شیکاگو درگذشت.

مهم‌ترین اثر توری عبارت است از:

- "A strange Reading in The Qurān", Goldziher Memorial Volume, I, 1948, 39-45.

(یک قرائت عجیب در قرآن)

(New Century, 1954, vol. 3, p. 3883; Archiv für, 1923, vol. 3, p. 217, vol. 4, p. 254)

۱۱. جفری، آرتور (Jeffery, Arthur)

آرتور جفری در سال ۱۸۹۳م در استرالیا به دنیا آمد. در دانشگاه ملبورن به تحصیل پرداخت، ۱۹۱۸م لیسانس، ۱۹۲۰م فوق لیسانس علوم انسانی و ۱۹۲۶م لیسانس الهیات گرفت. ۱۹۲۹م به اخذ درجه دکتری زبان شناسی و ۱۹۳۸م به اخذ درجه دکتری ادبیات از دانشگاه ادینبره نائل آمد. ۱۹۲۱م به مصر رفت و در سمت استاد زبان‌های شرق نزدیک در مدرسه تازه تأسیس مطالعات شرقی دانشگاه آمریکایی قاهره به تدریس پرداخت. ۱۹۳۸م به آمریکا مهاجرت کرد و استاد کرسی زبان‌های شرق نزدیک و خاورمیانه در دانشگاه کلمبیا و اتحادیه مدرسه علوم دینی نیویورگ گردید. وی در ۱۹۵۹م دیده از جهان

فروبت.

مهم‌ترین آثار جفری به شرح زیر است:

- **Husain Ibn Ahmad, called Ibn khalawaih. Ibn Halawaih's sammlung nichtkanonischer Koranlesarten**, leipzig: 1934.

(مجموعه شیوه‌های قرائت قرآن ابن خالویه) (پیش گفتار)

- "**The Qurān Readings of Zaid B.Ali**", RSO16, 1936, 249-289.

(قرائت قرآن زید بن علی)

- **Materials for The History of The text Quran**, The old codices. The kitab al-masāhif of Ibn Abi Dawud, together with a collection of The variant readings from The codices of Ibn Masūd ... and other early Quranic authorities which present atype of text anterior to that of the canonical text of uthman. Edited by Arthur jeffery. printed for The Trustees of The De Goeje fund, no. XI. Leiden: 19370.

(اطلاعات لازم برای تاریخ متن قرآن) (ویرایش)

- "**Marginalia to Bergsträsser's Edition of Ibn Hālawaih**", Islamica schlusshft (=Akm 23vi), 1938, pp. 130-155.

(حواشی بر کتاب ابن خالویه ویراسته برگستراسر)

- "**A Variant text of The Fātiha**", MW29, 1939, 158-162; New York: 1939.

(متن متفاوتی از سورة فاتحه)

- "**Further Qurān Readings of Zaid B.A'li**", RSO18, 1940, 218-236.

(قرائت‌های دیگری از قرآن توسط زید بن علی)

- "**The Qurān. Readings of Ibn Miqsam**", Goldziher memorial volume1, 1948, pp. 1-38.

(قرائت قرآن ابن مقسم)

(Chicago, 1970, vol. 9, pp. 15,1; London, 1963, vol. 4, p. 209).

۱۵۳

۱۲. ریتسیتانو، اومبرتو (Rizzitano, Umberto)

اومبرتو ریتسیتانو در سال ۱۹۱۳م در ایتالیا متولد شد. وی در مصر و ایتالیا به تحصیل و تدریس زبان و ادبیات عرب پرداخت. ریتسیتانو استاد دانشگاه عین شمس در مصر و دانشگاه پالمو در جزیره سیسیل (ایتالیا) بوده است. او در سال ۱۹۸۰م درگذشت.

مهم‌ترین اثر ریتسیتانو عبارت است از:

- "**Ibn al-Fahhām muqri 'sicliano' (422/1030-516/1122)**", Studi Orientalistici in onore di Giorgio Levi Della Vida, Rome: Istituto per l'Oriente, 1956, vol. 2, pp. 403-424.

(ابن فحّام (۴۲۲-۵۱۶ ق)، مقری اهل صیقله (سیسیل))

(مشکین نژاد، ۱۳۸۶: ۴، ۵۰۷)

۱۳. ژیلیو، کلود (Gilliot, Claude)

کلود ژیلیو فرانسوی در سال ۱۹۴۰م زاده شد. وی پایان‌نامه دکتري خود را به بررسی تفسیر طبری اختصاص داد. او از زمره چهارتنی است که اعضای اصلی ویراستاران دایرة المعارف قرآن لیدن (EQ) را تشکیل می‌دادند و خانم مک اولیف را در راه تدوین این دایرة المعارف یاری می‌کردند. ژیلیو استاد زبان، فرهنگ و تمدن عربی دانشگاه اکس ان پروانس (aix-en-Provence) فرانسه است. ژیلیو مجموعه سخنرانی‌هایی را درباره تفسیر قرآن ایراد کرد. هدف اصلی از این سلسله سخنرانی‌ها درک این مطلب بود که چگونه مفسران، معانی و تفاسیر کلمات مشخص را در جهت اثبات جهان‌بینی‌های کلامی به خدمت گرفتند. وی به سبب تحقیقاتش درباره ادعای سربانی بودن قرآن مشهور شد. او در زمینه تاریخ متن قرآن و تحولات آن در چهار قرن نخست هجری و تاریخچه و تحولات تفسیرنویسی قرآن در دوره کلاسیک اسلامی، آثاری را به رشته تحریر درآورد.

مهم‌ترین آثار وی بدین قرار است:

- "**Le Coran, fruit d'untravail collectif?**" Acta Orientalia Belgica, subsidia III, Al-Kitâb: la sacralité du texte dans le monde de l'islam, Actes du symposium International tenu a Leuven et Louvain-la-Neuve du 29 mai au 1 juin 2002, pp.185-231.

(جمع قرآن: محصول کاری دست جمعی؟)

- "**Creation of a fixed text**", The Cambridge companion to the Qur'ân, edited by Jane Dammen McAuliffe, cambridge: Cambridge University Press, 2006, pp.41-58.

(ایجاد متن نهایی و تثبیت شده از قرآن)

- "**Langue et Coran: une lecture syro-araméenne du Coran**", Arabica: Journal of Arabic and Islamic Studies 50iii (2003) pp.381-393.

(زبان و قرآن: قرائتی آرامی - سریانی از قرآن)

- "Les sept "lectures"", Studia Islamica 61 (1985) pp. 5-25.

(احرف سبعة) (بخش نخست)

- "Les sept "lectures"", Studia Islamica 63 (1986) pp. 49-62.

(احرف سبعة) (بخش دوم)

- "Les traditions sur la composition ou coordination du Coran (ta'rif al-Qur'an)", Das Prophetenhadit: Dimensionen einer islamischen Literaturgattung, edited by Claude Gilliot & Tilman Nagel, Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 2005, pp. 14-39.

(«روایات مربوط به جمع و تدوین قرآن (تألیف القرآن)»)

(McAuliffe, 2001, vol. 1, p. ix).

۱۴. سیلوستر دسائی، آنتوان ایزاک (Silvestre de Sacy, Antoine Isaac)

آنتوان ایزاک سیلوستر دسائی زبان شناس فرانسوی در ۲۱ سپتامبر سال ۱۷۵۸م در پاریس به دنیا آمد. در سال ۱۷۹۵ استاد مدرسه زبان‌های شرقی در فرانسه شد. زمینه پژوهش‌های وی درباره تاریخ ساسانیان و اعراب، صرف و نحو عربی، رمزگشایی از خط هیروگلیف مصریان و کتیبه‌های ایران باستان بود. وی در ۲۱ فوریه سال ۱۸۳۸م در پاریس درگذشت.

مهم‌ترین آثار سیلوستر دسائی عبارت است از:

- "Notice d'un manuscrit arabe de l'Alcoran, accompagné de notes critiques et de variants", Notices et extraits des MSS de la BN 9i (1813) pp. 76-110.

(یادداشتی در باب نسخه ای مخطوط از قرآن همراه با نکات انتقادی و اختلاف قرائات)

- "Recueil de différents traités relatifs à l'orthographe et à la lecture de l'Alcoran", Notices et extraits des Mss de la BN 8i (1810) pp. 355-359.

(مجموعه‌ای از رساله‌های خطی کهن در باب قرائت و قرائات قرآن)

(Ruth, 1994, p. 13; Spanos, 2003, p.101).

۱۵. شاخت، ژوزف (Schacht, Josef)

ژوزف شاخت در پانزدهم مارس ۱۹۰۲م در راتیبور (سیلیزیای آلمان) به دنیا آمد. وی زبان‌شناسی کلاسیک، الهیات و زبان‌های شرقی را در دانشگاه‌های برسلو و لایپزیک

آموخت. در سال ۱۹۲۳م دکتری مقدماتی خود را از دانشگاه برسلاو گرفت و در سال ۱۹۲۵م به عنوان مدرس دانشگاه فرایبورگ تعیین شد.

شناخت در سال ۱۹۵۴م در دانشگاه لیدن به عنوان استاد برگزیده شده و تا سال ۱۹۵۹م به کار خود ادامه داد. در لیدن در نظارت بر چاپ دوم «دایرة المعارف اسلامی» همکاری کرد. وی در اول آگوست ۱۹۶۹م درگذشت.

مهم‌ترین آثار شناخت عبارت است از:

- **"Weiteres zu den altosmanischen Korankomentaren"**, Orientalistische Literaturzeitung 31, (1928) pp. 812-815.

(باز هم در باب جمع و تدوین قرآن در دوره عثمان)

- **"Zwei altosmanische Kor'ān Kommentare"**, Orientalistische Literaturzeitung 30 (1927) pp. 747-752.

(دوبار جمع و تدوین قرآن در دوره عثمان)

(عبداللهی خوروش، ۱۳۴۴: ۲، ۵۳۱؛ بدوی، ۱۹۸۹: ۲۵۲ - ۲۵۵؛ کریمی‌نیا، ۱۳۹۱:

۵۵۸)

۱۶. کالدر، نورمن (Calder, Norman)

نورمن کالدر در سال ۱۹۵۱م دیده به جهان گشود. او استاد گروه مطالعات خاورمیانه دانشگاه منچستر انگلستان بود. وی جسورانه در پژوهش‌های خود نظریه‌های موجود درباره مبادی فقه اسلامی را زیر سؤال برد. فقه، تاریخ صدر اسلام، شیعه شناسی و تفسیر قرآن زمینه تحقیقات کالدر بود. او در سال ۱۹۹۸م درگذشت.

مهم‌ترین اثر کالدر عبارت است از:

- **"The Qurra' and the Arabic lexicographical tradition"**, Journal of Semitic Studies 36 (1991) pp. 297-307.

(قرآء قرآن و سنت فرهنگ نگاری لغویان عرب)

(Melchert, 2004, vol. 4, p. 393)

۱۵۶

۱۷. کاله، پاول ارنست (Kahle, Paul Ernst)

پاول ارنست کاله کشیشی آلمانی بود که در ۲۱ ژانویه ۱۸۷۵م به دنیا آمد. وی در دانشگاه ماربورگ به فراگیری شرق شناسی و الهیات پرداخت. او در سال ۱۸۹۸م به درجه

دکتری دست یافت. وی طی سال‌های ۱۹۰۸ تا ۱۹۱۸ م به پژوهش در زبان‌های سامی همت گماشت. کاله تورات را تصحیح کرد، همین امر موجب شهرت او شد. وی در ۲۴ سپتامبر ۱۹۶۴ م چشم از جهان فرو بست.
مهم‌ترین اثر کاله عبارت است:

- "The Arabic readers of the Koran", Journal of Near Eastern Studies 8 (1949) pp. 65-71.

(قاریان عرب قرآن)

(Gilliot, 2003, vol. 3, p. 134)

۱۸. کایتانی، لیون (Caetani, Leone)

لیون کایتانی در سال ۱۸۶۹ م در روم ایتالیا دیده به جهان گشود. وی از دانشگاه روم فارغ التحصیل شد. او به هفت زبان از جمله فارسی و عربی تسلط داشت. زمینه پژوهش‌های وی درباره تاریخ اسلام بود. در سال ۱۹۲۶ م چشم از جهان فرو بست.
مهم‌ترین اثر کایتانی عبارت است از:

- "Uthman and the recension of the Koran", The Muslim World (Hartford, CT, USA) 5 (1915) pp. 380-390.

(عثمان و مسئله جمع قرآن)

(شیننی میرزا، ۱۳۸۵: ۶۴)

۱۹. کلبرگ، اتان (Kohlberg, Etan)

اتان کلبرگ استاد بازنشسته دانشگاه اورشلیم است که در سال ۱۹۳۴ م در تل آویو به دنیا آمد. تحصیلاتش را در دانشگاه حبرو آغاز کرد و در سال ۱۹۷۱ م مدرک دکترای خود را از دانشگاه آکسفورد دریافت نمود. او در مقالات متعدد به تشریح اعتقادات شیعه پرداخته است.

مهم‌ترین اثر کلبرگ به شرح زیر است:

- Revelation and Falsification [The Kitāb al-qirā'āt of Ahmad b. Muhammad al- Sayyārī], Critical Edirion with an Introduction and Notes by Etan Kohlberg and Mohammad Ali Amir-Moezzi, Leiden 2009.

(نزول وحی و تحریف) [تصحیح کتاب القرائات احمد بن محمد سیاری]

(رضایی هفتاد، ۱۳۹۲: ۷۴)

۲۰. کوک، مایکل (Coo, Michael)

مایکل کوک در سال ۱۹۴۰م در انگلستان متولد شد. وی تحصیلات خود را از ۱۹۵۹ - ۱۹۶۳م در دانشگاه کمبریج انگلستان پی گرفت. او طی دو سال زبان ترکی اسلامبولی و فارسی آموخت. آنگاه به مدرسه مطالعات شرقی و آفریقایی (soas) دانشگاه لندن رفت و با راهنمایی برنارد لوئیس کارشناسی ارشدش را با پژوهش و نگارش درباره تاریخ جمعیت عثمانی در سده‌های پانزدهم و شانزدهم میلادی به انجام رساند و تا ۱۹۸۶م که برای تدریس به آمریکا رفت، در همان مدرسه مطالعات شرقی و آفریقایی لندن پیوسته درباره تاریخ اجتماعی اسلام به پژوهش پرداخت. وی استاد مطالعات خاورمیانه در دانشگاه پرینستون آمریکا است. بیشترین چیزی که کوک در پژوهش‌های خود بدان پرداخته، تمدن اسلامی و نقشی است که ارزش‌های اخلاقی - اجتماعی دینی در آن داشته است.

مهم‌ترین آثار کوک عبارت است از:

- "A Koranic codex inherited by Mālik from his grandfather", Graeco-Arabica (Athens) 7-8 (2000) pp. 93-105.

(درباره مصحف قرآنی که مالک بن انس از جدش به ارث برده است)

- "The stemma of the regional codices of the Koran", Graeco-Arabica (Athens) 9-10 (2004) pp. 89-104.

(شجر نامه مصاحف منطقه‌ای قرآن)

(اسلامی، ۱۳۸۸: ۱۵۰)

۲۱. گراهام، ویلیام آلبرت (Graham, Wiliam Albert)

ویلیام آلبرت گراهام در سال ۱۹۴۳م در آمریکا به دنیا آمد. در ۱۹۷۳م از دانشگاه هاروارد آمریکا دکتری گرفت. عنوان پایان نامه دکتری وی «الاحادیث القدسیه و الاحادیث النبویه فی الاسلام» است. او از زمره چهارتنی است که اعضای اصلی ویراستاران دایرة المعارف قرآن لیدن (EQ) را تشکیل می‌دادند و خانم مک اولیف را در راه تدوین دایرة المعارف مذکور یاری می‌کردند. گراهام استاد دانشگاه هاروارد آمریکا است.

آثار

مهم‌ترین اثر گراهام این است:

- "Recitation and aesthetic reception", The Cambridge companion

to the Qur'ān, edited by Jane Dammen McAuliffe, Cambridge: Cambridge University Press, 2006, pp. 115-142.

(تلاوت قرآن و درک زیبایی شناختی آن)

(شیننی میرزا، ۱۳۸۵: ۹۰)

۲۲. گولت تسیئر، ایگناس (Goldziher, Ignaz)

ایگناس گولت تسیئر مجارستانی در ۲۲ ژوئن ۱۸۵۰م در شهر استولوتیسبورگ دیده به جهان گشود. در سال ۱۸۷۰م رساله دکتری خود را زیر نظر فلاشر به پایان رساند. موضوع رساله وی پژوهش درباره «تنخوم اورشلمی» بود که از مفسران یهودی تورات در قرون وسطی به شمار می‌رفت. او در سال ۱۸۹۴م به سمت استاد زبان‌های سامی در دانشگاه بوداپست انتخاب شد. در سال ۱۸۷۳م به سوریه سفر کرد و مدتی ملازم صحبت شیخ طاهر جزایری شد و از محضر درسش استفاده نمود. سپس به فلسطین و مصر عزیمت کرد و با عده‌ای از عالمان و استادان دانشگاه الازهر آشنا شد و در زمینه زبان و ادبیات عرب، فقه، اصول، حدیث و تفسیر از آنها بهره‌مند گردید. وی در ۱۳ نوامبر ۱۹۲۱م در سن ۷۱ سالگی در شهر بوداپست از جهان رخت بربست.

مهم‌ترین اثر گولت تسیئر عبارت است از:

- **Die Richtungen der islamischen Koranauslegung**, Leiden, Brill, 1920, (2nd ed. 1952) p. 392

(روش‌های اسلامی در تفسیر قرآن)

(سحاب، ۱۳۵۶: ۱۵۸ - ۱۵۹؛ نیک‌بین، ۱۳۸۰: ۲، ۹۱۱ - ۹۱۳؛ حسینی طباطبایی،

۱۳۷۵: ۹۹ - ۱۰۲)

۲۳. گید، آنا م. (Gade, Anna)

خانم آنا م. گید دکتری خود را از دانشگاه شیکاگو دریافت کرد. او استاد رشته‌های دین پژوهی، زبان‌ها و فرهنگ‌های آسیا در دانشگاه ویسکانسین آمریکا است. زمینه پژوهش‌های وی درباره جهانی شدن اسلام، روند تقویت دین در میان مسلمانان جنوب شرق آسیا، اصول و روش پژوهش در دین است.

مهم‌ترین آثار گید عبارت است از:

- **"Application: recitation"**, The Blackwell companin to the

Qur'ān, edited by Andrew Rippin, Malden (MA, USA) & Oxford: Blackwell Publishing Ltd, 2006, pp. 481-494.

(کاربرد تلاوت قرآن)

- **Perfection makes practice: learning, emotion, and the recited Qur'ān in Indonesia**, Honolulu, Hawai'i: University of Hawai'i Press, 2004. Xii+348pp.

(کار نیکو کردن از پر کردن است: یادگیری، احساسات و تلاوت قرآن در اندونزی)

- **"Recitation of the Qur'ān"**, Encyclopaedia of the Qur'ān, edited by Jane Dammen McAuliffe, Leiden, Brill, 2004, vol. 4, pp. 367-385.

(تلاوت قرآن)

(Harder, 2006, vol. 5, p. 230)

۲۴. لیمهاوس، فردریک (Leemhuis, Frederik)

فردریک لیمهاوس استاد دانشگاه گرونینگن هلند است. وی از زمره پنج تنی است که هیأت مشاوران ارشد دایرة المعارف قرآن لیدن (EQ) را تشکیل دادند و خانم مک اولیف را در راه تدوین دایرة المعارف مذکور یاری کردند.

مهمترین آثار لیمهاوس بدین قرار است:

- **"Codices of the Qur'ān"**, Encyclopaedia of the Qur'ān, Leiden, Brill, 2001, vol. 1, pp. 347-351.

(مصاحف قرآن)

- **"Readings of the Qur'ān"**, Encyclopaedia of the Qur'ān, Leiden, Brill, 2004, vol. 4, pp. 353-363.

(قرائات قرآن)

(McAuliffe, 2001, vol. 1, p. xvii).

۲۵. مارتین، ریچارد سی. (Martin, Richard C.)

ریچارد سی. مارتین در سال ۱۹۷۵م دکتری خود را در رشته ادبیات و زبان‌های خاور نزدیک از دانشگاه نیویورک دریافت کرد. وی از ۱۹۹۶-۱۹۹۹م در دانشگاه اموری (Emory) صاحب کرسی استادی بود. مارتین در ایالات متحده آمریکا، اروپا، جنوب آفریقا و جنوب شرق آسیا سخنرانی‌های مفصلی درباره اسلام و تاریخ ادیان ایراد کرد. وی در مصر و دیگر مناطق جهان اسلام زیست و با مشارکت عالمان مسلمان به کارهای

تحقیقاتی پرداخت. مارتین مطالعات اسلامی و ادیان تطبیقی زمینه پژوهش‌های است. مهم‌ترین اثر مارتین عبارت است از:

- **"Tilawah"**, in ER, x, 526-30;

(تلاوت قرآن)

(Gade, 2004, vol.4, p.385).

۲۶. مارگولیوئث، دیوید ساموئل (Margoloiuth, David Samuel)

دیوید ساموئل مارگولیوئث در ۱۷ اکتبر ۱۸۵۸م در خانواده‌ای یهودی در لندن به دنیا آمد. تحصیلات عالی خود را در مدرسه عالی وین چستر در ۱۸۷۲م و بعد از آن در مدرسه عالی جدید آکسفورد در ۱۸۷۷م به پایان رسانید. وی زبان‌های شرقی را فرا گرفت و به گونه‌ای بر عربی تسلط یافت که به روانی می‌نوشت و خطیبی بلیغ گردید. مارگولیوئث از اسلام شناسان برجسته انگلستان در رشته تاریخ سیاسی، کتاب‌شناسی و زبان و ادبیات عرب قبل از اسلام به شمار می‌رود. او از ۱۸۸۹-۱۹۳۷ استاد زبان و ادبیات عرب دانشگاه آکسفورد بود. وی در سال ۱۹۴۰م در لندن درگذشت.

مهم‌ترین اثر مارگولیوئث عبارت است از:

- **"Textual variations of the Koran"**, The Muslim World (Hartford, CT, USA) 15iv (1925) pp. 334-344.

(اختلاف قرائت متنی در قرآن)

(نیک بین، ۱۳۸۰: ۲، ۱۰۶۰-۱۰۶۱)

۲۷. ملچرت، کریستفر (Melchert, Christopher)

کریستفر ملچرت اسلام‌شناس آمریکایی است که در سال ۱۹۵۵م دیده به جهان گشود. در ۱۹۹۲م دکتری خود را در رشته تاریخ از دانشگاه پنسیلوانیا دریافت کرد. رساله دکتری وی در قالب کتابی با عنوان «شکل‌گیری مکاتب فقهی اهل سنت» از سوی انتشارات بریل در شهر لیدن هلند منتشر شد. وی استاد مطالعات عربی و اسلامی در دانشگاه آکسفورد و نویسنده‌ای پرکار و متخصص در حوزه نهضت‌های اسلامی قرن‌های نهم و دهم میلادی به شمار می‌رود ملچرت از معدود پژوهش‌گرانی به شمار می‌آید که به پژوهش و نگارش پیرامون این مسئله مشغول است که آیا بنا بر دیدگاه نخستین فقیهان

اهل سنت و شیعه، زنان می‌توانند امام جماعت شوند یا نه؟

مهم‌ترین آثار ملچرت عبارت است از:

- **"Ibn Mujāhid and establishment of seven Qur'ānic readings"**, *Studia Islamica* 91 (2000) pp. 5-22.

(ابن مجاهد و تأسیس قرائات هفت‌گانه قرآن)

- **"The relation of the ten readings to one another"**, *Journal of Qur'ānic Studies/ Majallat al-Dirāsāt al- Qur'āniya* (London) 10ii (2008) pp. 73-87.

(نسبت قرائات ده‌گانه قرآن با یکدیگر)

- **"When not to recite the Qur'ān"**, *Journal of Qur'ānic Studies/ Majallat al-Dirāsāt al- Qur'āniya* (London) 11i (2009) pp. 141-151.

(در چه مواقعی نباید قرآن تلاوت کرد؟)

- **"Reciters of the Qur'ān"**, *Encyclopaedia of the Qur'ān*, edited by Jan Dammen McAuliffe, Leiden, Brill, 2004, vol. 4, pp. 386-393.

(قاریان قرآن)

(Gade, 2004, vol. 4, p. 385; Heck, 2001, vol. 4, p. 571)

۲۸. موتسکی، هارالد (Motzki, Harald)

هارالد موتسکی در سال ۱۹۴۷م در هلند متولد شد. وی استاد مطالعات اسلامی دانشگاه نایمخن هلند است. او پرکارترین اسلام‌شناس غربی در زمینه سیره و حدیث نبوی به شمار می‌رود. شهرت و تخصص موتسکی در مطالعات حدیثی و سیره نبوی است. اما از وی کتاب‌ها و مقالاتی درباره تاریخ قرآن و تاریخ فقه نیز به سه زبان انگلیسی، آلمانی و هلندی انتشار یافته است. او برخلاف خاورشناسانی چون گلدزیهر و شاخت از اصالت احادیث اسلامی دفاع کرده و با روش‌های تحلیلی تاریخی، آرای آنان را تضعیف نموده است.

مهم‌ترین اثر موتسکی به شرح زیر است:

- **"The collection of the Qur'ān: a reconsideration of Western views in light of recent methodological developments"**, *Dre Islam: Zeitschrift für Geschichte und Kultur des islamischen Orients* 78 (2001) pp. 1-34.

(جمع‌آوری قرآن: بازنگری دیدگاه‌های غربی در پرتو پیشرفت‌های روش‌شناختی جدید)

(شیننی میرزا، ۱۳۸۵: ۸۷)

۲۹. مینگانا، آلفونس (Mingana, Alphonse)

آلفونس مینگانا در خانواده‌ای مسیحی در سال ۱۸۷۸م در عراق دیده به جهان گشود. او متکلم، مورخ، سریانی‌شناس و کشیش بود. وی با گردآوری نسخه‌های خطی کهن عربی و سریانی به آوازه بلندی دست یافت. مینگانا در ۵ دسامبر ۱۹۳۷م در بیرمنگام انگلستان درگذشت. مهم‌ترین اثر مینگانا عبارت است از:

- "An ancient Syriac translation of the Kur'an exhibiting new verses and variants", Bulletin of the John Rylands Library 9 (1925) pp. 188-235.

(ترجمه‌های کهن از قرآن به زبان سریانی که اختلاف قرائات و آیات جدیدی را نشان می‌دهد)

(Rippin, 2001, vol. 2, p. 237)

۳۰. نلسون، کریستینا (Nelson, Kristina)

کریستینا نلسون در سال ۱۹۴۵م دیده به جهان گشود. وی کارشناسی خود را در رشته موسیقی به پایان رسانید. او دکتری خود را در مطالعات عربی از دانشگاه کالیفرنیا دریافت کرد. نلسون در پایان‌نامه دکتری خود به بررسی ارتباط میان موسیقی، زبان عربی و تلاوت قرآن پرداخته است.

مهم‌ترین آثار نلسون عبارت است از:

- **The art of reciting the Qur'an**, Austin (TX, USA): University of Texas Press, 1985 (Modern Middle East Series, 11). Xxviii+241pp. New ed., Cairo: American University in Cairo Press, 2001. 246pp.

(هنر تلاوت قرآن)

- "Reciter and listener: some factors shaping the *mujawwad* style of Qur'anic recitation", *Ethnomusicology* 26 (1982) pp. 41-47.

(قاری و مستمع: عوامل شکل‌گیری سبک مُجَوِّد در تلاوت قرآن)

- "The sound of the divine in daily life", *Everyday life in the Muslim Middle East*, edited by D. Lee Bowen & E.A. Early, Bloomington: Indiana University Press, 1993, pp. 213-217 (Qur'anic recitation).

(صدای ملکوت در زندگی روزمره (تلاوت قرآن))

(Schöller, 2004, vol. 4, p. 207)

۳۱. نولدکه، تئودور (Noldeke, Theodor)

تئودور نولدکه در دوم مارس ۱۸۳۶م در ماربورگ آلمان متولد شد. وی الهیات، فلسفه و زبان‌های سامی را در دانشگاه‌های گوتینگن، لایپزیک، وین، لیدن و برلین فرا گرفت. نولدکه در سال ۱۸۵۶م دکتری مقدماتی خود را با پایان‌نامه‌ای درباره «تاریخ قرآن» به دست آورد. وی این پایان‌نامه را همراه با ملحقاتی با عنوان «تاریخ قرآن» در سال ۱۸۶۰م منتشر کرد. در سال ۱۸۶۱م در ۲۵ سالگی به سمت استاد فوق‌العاده دانشگاه گوتینگن منصوب شد. نولدکه به زبان‌های فارسی، عربی، ترکی، سانسکریت، آرامی، سریانی، عبری، یونانی، لاتینی، آلمانی، فرانسه، انگلیسی، اسپانیایی و ایتالیایی تسلط داشت. وی برای مطالعه نسخه‌های خطی عربی به شهرهای وین و لیدن مسافرت کرد. نولدکه پس از ۹۴ سال عمر پرکار و پرحاصل در ۲۹ دسامبر ۱۹۳۰م در کارلسروهه درگذشت.

مهم‌ترین اثر نولدکه عبارت است از:

- **Geschichte des Qorans**, Eine von der Pariser Académie des Inscriptions gekrönte Preisschrift. Göttingen, 1860.

(تاریخ قرآن)

(نیک‌بین، ۱۳۸۰: ۲، ۱۱۳۵ - ۱۱۳۹؛ بدوی، ۱۹۸۹: ۴۱۷ - ۴۲۰؛ فوک، ۲۰۰۱: ۲۲۵ -

۲۲۸)

۳۲. نیورث، آنگلیکا (Neuwirth, Angelika)

آنگلیکا نیورث در سال ۱۹۴۳م به دنیا آمد. تحصیل و پژوهش وی در زبان عربی و زبان‌شناسی کلاسیک سامی در دانشگاه‌های برلین، تهران و مونیخ بود. در ۱۹۷۰م کارشناسی ارشد و در ۱۹۷۷م دکتری خود را به پایان رساند. وی از زمره پنج تنی است که هیأت مشاوران ارشد دایرة المعارف قرآن لیدن (EQ) را تشکیل دادند و خانم مک اولیف را در راه تدوین دایرة المعارف مذکور یاری کردند. وی استاد مرکز پژوهش‌های عربی و اسلامی دانشگاه آزاد برلین آلمان است.

مهم‌ترین آثار نیورث عبارت است از:

- "**Koranlesung zwischen islamischem Ost und West**", Islào e Arabismo na península ibérica: Actas do XI Congresso da União europeia de arabistas e Islamólogos (Evora-Faro-Silves, 29. Set. -6.

Out. 1982), edited by Adel Sidarus, Évora (Portugal): Universidade de Evora, 1986, pp. 305-316.

(قرائت قرآن در بین شرق و غرب اسلامی)

- "Qur'ānic readings of the Psalms", The Qur'ān in context: historical and literary investigations into the Qur'ānic milieu, edited by Angelika Neuwirth, Nicolai Sinai & Michael Marx, Leiden, Brill, 2010, pp. 733-778.

(مزامیر و مسئله قرائت قرآن)

(McAuliffe, 2001, vol. 1, p. xvii).

۳۳. وات، ویلیام مونتگمری (Watt, William Montgomery)

ویلیام مونتگمری وات در سال ۱۹۰۹م در اسکاتلند متولد شد. وی تحصیلات خود را تا دوره دکتری فلسفه پی گرفت و رساله دکتری را درباره «جبر و اختیار در آغاز اسلام» نوشت. او مدت چهار سال به تدریس فلسفه پرداخت. آن گاه به مطالعات بیشتری درباره اسلام گرایید و به عنوان یکی از دستیاران اسقف انگلیکن (وابسته به کلیسای پروتستان انگلیس) در بیت المقدس به پژوهش مشغول شد. وات در سال ۱۹۴۷م به سمت رئیس بخش مطالعات عربی و اسلامی دانشگاه ادنبورگ برگزیده شد. وی در سال ۲۰۰۶م درگذشت.

مهم‌ترین اثر وات بدین قرار است:

- *Bell's introduction to the Qur'ān*, Revised edition completely revised & enlarged, Edinburgh: Edinburgh University Press 1970, 258pp.

(مقدمه بل بر قرآن)

این کتاب با عنوان و مشخصات زیر به فارسی ترجمه و به چاپ رسیده است: درآمدی بر تاریخ قرآن، ترجمه بهاء‌الدین خرمشاهی، قم، مرکز ترجمه قرآن به زبان‌های خارجی، ۱۳۸۲ش.

(زمانی، ۱۳۸۷: ۸۴؛ مسجد جامعی، ۱۳۸۲: ۱، ۲۹۰؛ خسروی، ۱۳۸۳: ۳-۴).

۳۴. ینبل، خویتر اچ. ای. (Juynboll, Gautier H. A.)

خویتر اچ. ای. ینبل در سال ۱۹۳۵م در هلند متولد شد. دغدغه اصلی وی ردیابی

خاستگاه و منشأ و نیز تاریخ‌گذاری روایات اسلامی است که محتوای کتاب‌ها و مقالات متعددی که از او منتشر شده به روشنی از آن حکایت دارد. او در سال ۲۰۱۰م درگذشت.

مهم‌ترین آثار ینبل عبارت است از:

- **"Hadīth and the Qur'ān"**, Encyclopaedia of the Qur'ān, edited by Jane Dammen McAuliffe, Leiden, Brill, 2002, vol. 2, pp. 376-397.

(حدیث و قرآن)

- **"The Qur'ān reciter on the battlefield and concomitant issues"**, Zeitschrift der Deutschen Morgenländischen Gesellschaft 125i (1975) pp. 11-27.

(قاری قرآن در میدان جنگ و موضوعات جانبی آن)

- **"The position of Qur'ān recitation in early Islam"**, Journal of Semitic Studies 19 (1974) pp. 240-251.

(جایگاه قرائت قرآن در صدر اسلام)

(آقایی، ۱۳۸۵: ۱۴۶)

نتیجه

از بررسی آثار خاورشناسان قرائت‌پژوه به دست می‌آید که آثار آنها را می‌توان به دو دسته تقسیم کرد:

الف) آثاری که در آنها فقط به بحث قرائت قرآن پرداخته شده است.

ب) آثاری که در آنها در ضمن مباحثی چون جمع قرآن، مصاحف صحابه و تحریف ناپذیری قرآن، بررسی قرائت قرآن نیز صورت گرفته است.

بررسی‌ها نشان می‌دهد که حجم بسیار اندکی از کتاب‌ها و مقالاتی که مستشرقان درباره قرائت قرآن به رشته تحریر درآورده‌اند، به فارسی ترجمه شده است؛ لذا شایسته است ترجمه، نقد و بررسی آثار مستشرقان قرائت‌پژوه در اولویت طرح‌های پژوهشی مراکز قرآن‌پژوهی کشور قرار گیرد. این امر موجب می‌شود تا ما با دستاوردهای خاورشناسان پیرامون قرائت قرآن آشنا شویم؛ زیرا دیگران در فرهنگ و میراث ما از زاویه‌ای دیگر، اموری را می‌بینند که ما خود به سهولت آن را درک نمی‌کنیم.

منابع

۱. اسکندریلو، محمد جواد (۱۳۸۵)، مستشرقان و تاریخ گذاری قرآن، قم: پژوهش های تفسیر و علوم قرآن.
 ۲. اسلامی، سیدحسن (۱۳۸۸)، «حدیثی معمایی در باب قبله در الکافی کلینی»، علوم حدیث، دوره، ش ۵۱.
 ۳. آقایی، سید علی (۱۳۸۵)، «تاریخ گذاری روایات بر مبنای تحلیل اسناد»، علوم حدیث، دوره، ش ۴۱.
 ۴. بدوی، عبدالرحمن (۱۹۸۹)، موسوعة المستشرقین، بیروت: دار العلم للملایین.
 ۵. حسینی طباطبایی، مصطفی (۱۳۷۵)، نقد آثار خاورشناسان، تهران: انتشارات چاپخش.
 ۶. خسروی، حسین (۱۳۸۳)، «تاریخ دین»، کتاب ماه دین، ش ۸۱.
 ۷. رضایی هفتادر، حسن و سروی، فاطمه (۱۳۹۲)، «نقد نظر اتان کلبرگ در تحریف قرآن»، پژوهش های قرآن و حدیث، ش ۱.
 ۸. زمانی، محمد حسن (۱۳۸۷)، مستشرقان و قرآن، قم: بوستان کتاب.
 ۹. سحاب، ابوالقاسم (۱۳۶۵)، فرهنگ خاورشناسان: شرح حال و خدمات دانشمندان ایران شناس و مستشرق، تهران: کتاب سحاب.
 ۱۰. شینی میرزا، سهیلا (۱۳۸۵)، مستشرقان و حدیث، تهران: نشر هستی نما.
 ۱۱. عبداللهی خوروش، حسین (۱۳۴۴)، فرهنگ اسلام شناسان خارجی، اصفهان: مؤسسه مطبوعاتی مطهر.
 ۱۲. فوک، یوهان (۲۰۰۱)، تاریخ حركة الاستشراق، نقله عن الألمانية: عمر لطفی العالم، بیروت: دارالمدار الإسلامی.
 ۱۳. کریمی نیا، مرتضی (۱۳۹۱)، کتاب شناسی مطالعات قرآنی در زبان های اروپایی، قم: موسسه فرهنگی ترجمان وحی.
 ۱۴. مسجد جامعی، احمد (۱۳۸۲)، کتاب شناسی جهانی قرآن کریم، قم: خانه کتاب.
 ۱۵. مشکین نژاد، پرویز (۱۳۸۶)، فرهنگ خاورشناسان، تهران: پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی.
 ۱۶. نیکبین، نصرالله (۱۳۸۰)، فرهنگ جامع خاورشناسان مشهور و مسافران به مشرق زمین، تهران: انتشارات آرون.
17. Burton, John (1977), *The collection of the Qurān*, Cambridge:

Cambridge University Press.

18. Chicago University Oriental Institute library (1970) «*catalog of The Oriental Institute library University of Chicago*» Boston: G.K.Hall.
19. Encyclopaedia of Judica (1974) «*Jerusalem*» Israel: Keter.
20. Ernst (No Data), «Archiv für Oriental for schung» «International zeitschrift für die wissenschaft Von Altem Orient.
21. Gade «Anna M (2004) «*Recitation of the Qurān*» «Encyclopaedia of the Qurān» Leiden: Brill.
22. Gilliot «Claude and Larcher «Pierre (2003) «*Language and Style of the Qur'ān*» «Encyclopaedia of the Qurān» Leiden: Brill.
23. London University school of Oriental and African Studies. Library (1963) «*Library catalogue*» Boston: G.K.Hall.
24. Mannheim «Aufl (1971) «*Meyers Enzyklopädisches Lexikon*» Wien Zurich: Bibliographisches Inst.
25. McAuliffe «Jane Dammen (2001) «*Encyclopaedia of the Qur'ān*» «Encyclopaedia of the Qur'ān» Leiden: Brill.
26. Melchert «Christopher and Afsaruddin «Asma (2004) «*Reciters of the Qur'ān*» «Encyclopaedia of the Qur'ān» Leiden: Brill.
27. Nelly van Doorn «Harder (2006) «*Teaching and Preaching the Qur'ān*» «Encyclopaedia of the Qurān» Leiden: Brill.
28. *New century Encyclopaedia of Names* (1954) «New York: Appleton-century crofts.
29. Paul L «Heck (2004) «*Scrolls*» «Encyclopaedia of the Qurān» Leiden: Brill.
30. Prokhorov «A.M (1973) «*Great Soviet Encyclopaedia*» New York: Macmillan.
31. Rippin «Andrew (2002) «*Foreign Vocabulary*» «Encyclopaedia of the Qur'ān» Leiden: Brill.
32. Robert «Paul (1974) «*Dictionnaire universelles des nouns propres alphabetique et analogique*» Paris: Societe du Nouveau Littré.
33. Ruth «Jordan (1994) «*Fromental Halevy*» London: G.K. Hall.
34. Schöller «Marco (2004) «*Post-Enlightenment Academic Study of the Qur'ān*» «Encyclopaedia of the Qur'ān» Leiden: Brill.
35. Spanos «William V (2003) «*The Legacy of Edward W. Said*» New York: University of Illinois Press.